

ANUARI D'EMPREDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL 2023

CENTRE D'ESTUDIS I DE RECERCA EN EMPREDORIA I INNOVACIÓ SOCIAL (CREIS)

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

Ajuntament de
Mollet del Vallès

El Vallès Oriental
Consell Comarcal

CONSELL COMARCAL
DEL VALLÈS OCCIDENTAL

Diputació
Barcelona

Àrea de Desenvolupament
Econòmic, Turisme i Comerç

L'Anuari d'Emprenedoria, Economia i Innovació Social és una col·lecció d'accés obert promoguda i coordinada pel Centre d'Estudis i de Recerca en Emprenedoria i Innovació Social (CREIS), un centre de recerca interdisciplinària per a l'estudi del fenomen de l'emprenedoria i la innovació social, dels factors que el determinen i de l'impacte que els projectes socials susciten sobre l'economia en general i sobre les persones en particular. La col·lecció es planteja l'objectiu de tractar els diferents temes d'interès social des d'un doble vessant. Primer, des d'un punt de vista proper, vinculat al territori, i amb voluntat d'influir en la definició de les polítiques públiques. I segon, proporcionant la mirada àmplia i rigorosa amb què els experts, acadèmics i no acadèmics, poden analitzar aquests problemes, ajudar a comprendre'n l'origen, i indicar com cal gestionar-los i resoldre'ls de la millor manera possible.

El Anuario de Emprendimiento, Economía e Innovación Social es una colección de acceso abierto promovida y coordinada por el Centro de Estudios y de Investigación en Emprendimiento e Innovación Social (CREIS), un centro de investigación interdisciplinaria para el estudio del fenómeno del emprendimiento y la innovación social, de los factores que lo determinan y del impacto que suscitan los proyectos sociales sobre la economía en general y sobre las personas en particular. La colección se plantea el objetivo de tratar los diferentes temas de interés social desde una doble vertiente. Primero, desde un punto de vista cercano, vinculado al territorio, y con voluntad de influir en la definición de las políticas públicas. Y segundo, aportando la mirada amplia y rigurosa con que los expertos, académicos y no académicos, pueden analizar estos problemas, ayudar a comprender su origen, e indicar cómo hay que gestionarlos y resolverlos de la mejor manera posible.

The Yearbook in Entrepreneurship, Economy and Social Innovation is an open access collection promoted and coordinated by the Center for Studies and Research in Entrepreneurship and Social Innovation (CREIS), an interdisciplinary research center for the study of the phenomenon of entrepreneurship and social innovation, its causal factors, and the impact that social projects have on the economy in general, and people in particular. The collection sets itself the objective of dealing with the different topics of social interest from a double perspective. In the first place, from a close point of view, connected to the territory, and with the will to influence the definition of public policies. Second, providing the broad and rigorous view with which experts, academic and non-academic, can analyze these problems, help to understand their roots, and advise on how they must be managed and solved in the best possible way.

L'Annuaire en Entrepreneuriat, Économie et Innovation Sociale est une collection en libre accès promue et coordonnée par le Centre d'Études et de Recherche en Entrepreneuriat et Innovation Sociale (CREIS), un centre de recherche interdisciplinaire pour l'étude du phénomène de l'entrepreneuriat et l'innovation sociale, des facteurs qui la déterminent et de l'impact que les projets sociaux suscitent sur l'économie en général, ainsi que sur les personnes en particulier. La collection s'est fixé l'objectif de traiter les différents sujets d'intérêt social à partir d'une double perspective. Tout d'abord, d'un point de vue proche, associé au territoire, et avec la volonté d'exercer une influence sur la définition des politiques publiques. Ensuite, en apportant la vision élargie et rigoureuse avec laquelle les experts, universitaires ou non universitaires, peuvent analyser ces problèmes et faciliter la compréhension de leur origine, et indiquer comment il faut les gérer et les résoudre le mieux possible.

Editors / Editores / Editors / Éditeurs:

Marta-Patricia Aparicio y Montesinos, CREIS-UAB
Hector Sala Lorda, CREIS-UAB

Disseny i maquetació:

Servei de Publicacions de la UAB

Edició:

Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Publicacions
Edifici A. 08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès). Spain
sp@uab.cat
<https://publicacions.uab.cat>

ISBN (paper): 978-84-19333-79-7

ISBN (digital): 978-84-19333-80-3

Dipòsit legal: B-16114-2023

ANUARI D'EMPREDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL està subjecte a una llicència d'ús Creative Commons:

Reconeixement – No comercial – Sense obra derivada (by-nc-nd): no es permet un ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades.

Índex

Presentació	5
-------------------	---

EXPERIÈNCIES TERRITORIALS

1. L'economia social i solidària al Vallès occidental i al Vallès oriental	11
Observatori del Vallès Occidental – Consell Comarcal del Vallès Occidental	
Observatori - Centre d'estudis del Vallès Oriental – Consell Comarcal del Vallès Oriental	
2. L'economia social, solidària, verda i circular	39
Consell Comarcal del Vallès Occidental – Ajuntament de Sant Cugat del Vallès	
Consell Comarcal del Vallès Oriental	
3. Víctimas emprendedoras en el sur del Tolima (Colombia): la paz como factor principal de innovación social	53
Santiago Giraldo-Luque, <i>Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació i CREIS – UAB</i>	
Cristina Fernández-Rovira, <i>UVic-UCC</i>	
Tomás Durán-Becerra, <i>PCIS UNIMINUTO</i>	

MONOGRAFIES

4. Emprenedoria, innovació i economia social: Proposta d'un marc conceptual	75
Marta-Patricia Aparicio, <i>CREIS – UAB</i>	
David Urbano, <i>Departament d'Empresa i CREIS – UAB</i>	
5. Evolució de la creació de cooperatives a les sèries llargues de l'economia catalana ...	101
Ramon Arbós, <i>Diputació de Barcelona</i>	
Jordi Boixader, <i>Diputació de Barcelona</i>	
6. Economia circular i cooperativisme	119
Elena Bernet i Martí, <i>tècnica de projectes de Coopcat</i>	
Lorena Torró i Garrido, <i>directora de Coopcat</i>	
7. L'interès per l'economia circular a Catalunya... a vista d'ocell	141
Albert Roca-Llavadot, <i>UAB</i>	
Hector Sala, <i>Departament d'Economia Aplicada i CREIS – UAB</i>	

Presentació

L'ANUARI D'EMPRENEDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL sorgeix de l'esforç conjunt de la **Universitat Autònoma de Barcelona**, l'**Ajuntament de Mollet del Vallès**, el **Consell Comarcal del Vallès Occidental**, el **Consell Comarcal del Vallès Oriental** i la **Diputació de Barcelona**.

Aquestes entitats comparteixen l'objectiu de realitzar activitats de foment i promoció de l'emprenedoria i la innovació a fi d'estimular la creació d'activitat econòmica i social; de millorar la formació i la inserció sociolaboral de l'alumnat i la ciutadania; i també d'impulsar la recerca aplicada i un disseny eficaç de polítiques públiques per contribuir, d'aquesta manera, a la millora del benestar comú.

El fet de compartir objectius i interessos en els camps formatiu, científic, cultural, tecnològic, de transferència de coneixements i d'aplicació pràctica d'iniciatives emprenedores i d'impuls socioeconòmic va conduir a la creació de la Càtedra d'Emprenedoria i Innovació Social, també integrada per l'Ajuntament de Sant Cugat del Vallès. Una de les activitats de la Càtedra és l'ANUARI, que enguany arriba a la tercera edició.

L'ANUARI D'EMPRENEDORIA, ECONOMIA I INNOVACIÓ SOCIAL és singular perquè ni té una estructura tradicional des del punt de vista acadèmic, ni és tampoc un informe divulgatiu o un mer recull d'estadístiques i indicadors. És un anuari que vol ser el més informatiu i rellevant possible tot tractant els diferents temes d'interès social des d'un doble vessant. Primer, des d'un punt de vista proper, vinculat al territori i amb voluntat d'influir en la definició de les polítiques públiques. I segon, proporcionant la mirada àmplia i rigorosa amb què els experts, acadèmics i no acadèmics, poden analitzar aquests problemes, ajudar a comprendre'n l'origen i indicar com cal gestionar-los i resoldre'ls de la millor manera possible.

El capítol 1, a càrrec de l'**Observatori-Centre d'Estudis del Vallès Occidental** i de l'**Observatori-Centre d'Estudis del Vallès Oriental**, dona continuïtat a l'anàlisi descriptiva en les dues edicions anteriors de l'ANUARI i evidencia, un any més, la rellevància del model de l'economia social i solidària (ESS) al Vallès Occidental i al Vallès Oriental. S'hi analitza l'evolució, la implantació territorial i les característiques de les organitzacions de l'ESS i s'hi destaca que a l'àmbit del Vallès s'ubiquen 1.793 organitzacions de l'ESS, xifra que representa el 20 % del total d'entitats de l'ESS a Catalunya, amb una presència destacable de societats laborals (1.061) i cooperatives (681). El capítol no només avalua la implantació territorial de l'ESS, sinó que també presenta el Visor del

CREIS, una eina pionera de mesura i mapatge de l'economia social i solidària a Catalunya, que espera consolidar-se i esdevenir un referent informatiu de l'ESS en els propers anys.

El capítol 2, elaborat pel **Consell Comarcal del Vallès Oriental**, l'**Ajuntament de Sant Cugat del Vallès** i el **Consell Comarcal del Vallès Occidental**, ens endinsa en els reptes de l'economia social, solidària, verda i circular a partir de l'experiència de dues organitzacions singulars, l'Institut d'Ecoedició de Catalunya i la Masia Can Vila. El capítol proposa una reflexió inicial sobre els desafiaments de l'emergència climàtica i la necessitat d'una transició ecosocial vers models econòmics alternatius, com l'economia social i solidària, verda o circular. També s'hi presenten, en format d'entrevista, les bones pràctiques d'aquestes dues organitzacions de l'ESS orientades a la promoció de l'economia circular a les indústries de l'ecoedició de llibres i l'agricultura ecològica. Els promotors d'aquestes iniciatives assenyalen, entre d'altres, quins han estat els reptes que han sorgit en el procés d'implementació de l'economia circular a les seves organitzacions compartint experiències i aprenentatge i proporcionant informació valuosa que pot servir de referència per a altres sectors. La minimització de l'impacte ambiental, el paper actiu com a gestors de canvi i la implicació més enllà de les pròpies organitzacions, afavorint sinergies i compartint coneixement i bones pràctiques, són aspectes clau per avançar conjuntament com a societat vers l'economia circular.

Per tancar l'apartat d'experiències territorials, l'edició de 2023 de L'ANUARI D'EMPREDORIA I INNOVACIÓ SOCIAL aporta una anàlisi amb perspectiva internacional. En concret, el capítol elaborat per **Santiago Giraldo-Luque** (CREIS-UAB), **Cristina Fernández-Rovira** (UVic-UCC) i **Tomás Durán-Becerra** (PCIS-UNIMINUTO) explica que el procés de pau a Colòmbia va prioritzar el sud del Tolima per implementar-hi programes de desenvolupament territorial amb l'objectiu de millorar les condicions de vida i reduir la pobresa. El capítol se centra en l'experiència de tres projectes liderats per dones camperoles del Tolima que, sent víctimes del conflicte armat, han assumit un rol protagonista per promoure processos d'innovació social als seus territoris. Les seves experiències personals i comunitàries serveixen d'exemple per demostrar, a partir de les dades socioeconòmiques i els indicadors de violència de la zona, que les inversions en infraestructura, capacitat, capital social i finançament directe realitzades durant el primer període de negociació i implementació de l'acord de pau (període 2012-2018) signat entre el Govern nacional i les FARC, i principalment dirigit a dones, van millorar les condicions de vida de les dones i les seves famílies. Partint d'un model de construcció d'iniciatives de base, s'explica com aquestes inversions van aconseguir reforçar el teixit social i comunitari i disminuir les condicions de violència durant uns quants anys.

El capítol 4, de **Marta-Patricia Aparicio** (CREIS) i **David Urbano** (CREIS i Departament d'Empresa de la UAB), presenta una proposta de marc conceptual d'empredoria, innovació i economia social, així com la identificació d'indicadors clau i les seves relacions i interdependències en l'àmbit de Catalunya. La revisió sistemàtica de la literatura realitzada denota, d'una banda, la dificultat de consensuar una definició dels fenòmens analitzats; i, de l'altra, l'absència de treballs que estudiïn en profunditat els fenòmens esmentats de forma integrada i consistent. En aquest sentit, el treball esdevé pioner a mostrar els vasos comunicants entre empredoria, innovació i economia social, així com el potencial de la interrelació d'aquests conceptes. Tanmateix, els autors són conscients de la necessitat d'actualitzar el marc conceptual proposat per tal d'anar cobrint possibles limitacions i mantenir-ne la vigència i la legitimitat.

Per la seva part, **Ramon Arbós** i **Jordi Boixader**, de la **Diputació de Barcelona**, estudien el ritme d'aparició de noves cooperatives a Catalunya i comparen aquest ritme amb el comportament d'altres grans forces econòmiques i socials. Metodològicament, s'identifiquen els trets principals de les dades del registre de cooperatives i es recullen diverses sèries llargues de l'economia catalana. Sobre la base d'aquesta informació, l'article descriu els patrons d'associació entre el naixement de cooperatives i la demografia, el cicle econòmic, el mercat de treball i el capital social, entre d'altres.

Els resultats obtinguts mostren que l'expansió de cooperatives es produeix paral·lelament al creixement del producte i l'ocupació, tot i que, en contrast amb el que havia passat històricament, les sendes de l'economia social semblen divergir de les de l'atur als darrers anys. D'altra banda, els temps d'expansió industrial semblen també positius per a la creació de cooperatives, però el pes de la indústria en el cooperativisme és petit almenys des de mitjans dels anys setanta. Un aspecte original que apunta l'article és que l'economia organitzada al voltant de la transformació del sòl ha anat a una velocitat més ràpida que la de la transformació social.

Lorena Torró i **Helena Bernet**, de la **Confederació de Cooperatives de Catalunya**, expliquen els diversos reptes del cooperativisme en la seva transició cap a l'economia circular. L'estudi parteix de la importància que té el fet que les cooperatives emprenguin estratègies circulars i accions concretes que permetin la reducció del consum, la reutilització i el reciclatge de materials. Per això, assenyalen, cal una conscienciació i formació de les persones integrants de les cooperatives per internalitzar els beneficis de l'economia circular i trobar sinergies entre el món cooperatiu i el medi ambient. No oblidem que la disponibilitat de recursos i infraestructures adequades són imprescindibles, la qual cosa es tradueix en un desafiament especialment gran per a les cooperatives amb recursos limitats. En aquest context, la col·laboració i el treball en xarxa, d'una banda, i la innovació i l'adaptació a nous models de negoci circulars, de l'altra, són elements essencials. L'article conclou assenyalant la importància que tenen les polítiques públiques en l'acompanyament d'aquest procés de transició ecològica, i la necessitat de tenir un marc regulador favorable que promogui pràctiques circulars. D'aquesta manera, les cooperatives podran ser veritables agents de canvi en la promoció d'un sistema econòmic més sostenible i responsable.

Finalment, l'article d'**Albert Roca-Llavadot** (UAB) i **Hector Sala** (CREIS i Departament d'Economia Aplicada de la UAB) analitza l'interès de la societat per l'economia circular a partir d'un estudi de setze paraules o expressions representatives de diferents aspectes de l'economia circular. Durant el període 2008-2022, destaca un creixement significatiu en la quantitat de piulades anuals sobre economia circular, que passen de zero, el 2008, a prop de 20.000 els anys 2021 i 2022. Durant aquest període, més del 50 % de les piulades es van centrar en *reciclatge*, seguit de referències genèriques a l'*economia circular*, amb més de 30.000 piulades. L'anàlisi temporal mostra un creixement constant de l'interès per l'economia circular fins a l'arribada de la pandèmia de COVID-19 el 2020, que va frenar aquesta tendència. En els darrers anys, però, hi ha hagut una diversificació de l'interès per l'economia circular, que s'ha ampliat als conceptes d'*economia verda*, *consum sostenible*, *valor compartit* i *producció neta*. També s'identifica un augment de referències més tècniques a conceptes com *avaluació del cicle de vida* o *ecologia industrial*.